

مدیریت جامع خطر رخداد های بیولوژیک در نظام سلامت با تأکید بر کووید 19

رصدخانه اجتماعی کووید 19

مدیریت جامع خطر

رخداد های بیولوژیک در نظام سلامت با تأکید بر کووید 19

Comprehensive Health Risk Management for Biological events focusing on Covid 19

National Social Observatory for Covid-19

- Hamid Reza Khankeh ■ Mohammad Hossein Yarmohammadian
- Mehrdad Farrokhi ■ Mohammad Sorani ■ Shokoufeh Ahmadi
- Mohammad Hasan Lotfi ■ PirHossein Kolivand ■ Ali Mehrabi Tavana
- Seyed Hesam Seyedin ■ Katayoun Jahangiri ■ Ahmad Hajebi
- Gholamreza Masoumi ■ Ali Nasiri ■ Sayyed Morteza Hosseini Shokouh
- Mohammad Sabzi khoshnami ■ Mehdi Nasr Esfahani

- حمیدرضا خانکه ■ محمد حسین یار محمدیان ■ مهرداد فرخی ■ محمد سورانی
- شکوفه احمدی ■ محمد حسن لطفی ■ پیر حسین کولیوند ■ علی مهربانی توانا
- سید حسام سیدین ■ کنایون جهانگیری ■ احمد حاجبی ■ غلامرضا معصومی
- علی نصیری ■ سید مرتضی حسینی شکوه ■ محمد سبزی خوشنامی ■ مهدی نصر اصفهانی

با نظارت استاد ارجمند

دکتر حمیدرضا جمشیدی

دبیر ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا

انتشارات دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و سلامت اجتماعی

ISBN 978-622-97816-2-3

قیمت: ۹۵۰۰۰۰ ریال

به نام خداوند لوح و قلم

مدیریت جامع خطر رخدادهای بیولوژیک در نظام سلامت با تأکید بر کووید ۱۹

رصدخانه اجتماعی کووید ۱۹

نویسندگان:

حمیدرضا خانکه - محمد حسین یار محمدیان - مهرداد فرخی
محمد سورانی - شکوفه احمدی - محمد حسن لطفی - پیر حسین کولیوند
علی مهربابی توانا - سید حسام سیدین - کتایون جهانگیری - احمد حاجبی
غلامرضا معصومی - علی نصیری - سید مرتضی حسینی شکوه
محمد سبزی خوشنامی - مهدی نصر اصفهانی

عنوان و نام پدیدآور	: مدیریت جامع خطر رخدادهای بیولوژیک در نظام سلامت با تأکید بر کووید ۱۹: رصدخانه اجتماعی کووید ۱۹ / نویسندگان حمیدرضا خانکه ... [و دیگران]؛ ویراستاران محمد سورانی، شکوفه احمدی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۹ ص. : جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۸۱۶-۲-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتاب حاضر با حمایت مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی تدوین شده است.
عنوان دیگر	: رصدخانه اجتماعی کووید ۱۹.
موضوع	: کووید-۱۹ -- ایران
موضوع	: COVID-19 (Disease) -- Iran
موضوع	: کووید-۱۹ -- ایران -- پیشگیری
موضوع	: COVID-19 (Disease) -- Iran -- Prevention
موضوع	: کووید-۱۹ -- ایران -- جنبه‌های بهداشتی
موضوع	: COVID-19 (Disease) -- Health aspects -- Iran
موضوع	: بیماری‌های همه‌گیر -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	: Epidemics -- Social aspects -- Iran
موضوع	: مدیریت بحران -- ایران
موضوع	: Crisis management -- Iran
شناسه افزوده	: خانکه، حمیدرضا، ۱۳۴۶ -
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی. مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
رده بندی کنگره	: QR۲۹۹
رده بندی دیویی	: ۵۷۹/۲۵۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۰۰۷۴۷۱
وضعیت رکورد	: فیپا

دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

نام کتاب: مدیریت جامع خطر رخدادهای بیولوژیک در نظام سلامت با تأکید بر کووید ۱۹

نویسندگان: حمیدرضا خانکه، محمد حسین یار محمدیان، مهرداد فرخی، محمد سورانی، شکوفه احمدی، محمد حسن لطفی، پیرحسین کولیوند، علی مهرابی توانا، سید حسام سیدین، کتابون جهانگیری، احمد حاجبی، غلامرضا معصومی، علی نصیری، سید مرتضی حسینی شکوه، محمد سبزی خوشنما، مهدی نصر اصفهانی ویراستاران: دکتر محمد سورانی، دکتر شکوفه احمدی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۸۱۶-۲-۳

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ اول: ۱۴۰۰

چاپ: ارشیا

ناشر: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

نشانی: اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکان، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

تلفکس: ۷۱۷۳۲۲۱۱

با قدردانی از همکاری

● صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا ● طراح جلد: گروه گرافیکی ارشیا

کلیه حقوق این کتاب برای نویسنده مسئول و مؤلفین محفوظ می‌باشد.
مسئولیت صحت مطالب هر فصل بر عهده نویسنده اول فصل می‌باشد.

نویسندگان به ترتیب حروف الفبا

علی ابراز، دانشگاه علوم پزشکی قم

شکوفه احمدی، مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

محسن امینی‌زاده، پژوهشکده آینده‌پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان

کتایون جهانگیری، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

حمیدرضا جمشیدی، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی

سید محمد حسین جوادی، گروه سلامت اجتماعی فرهنگستان علوم پزشکی کشور

احمد حاجبی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، دفتر سلامت روانی، اجتماعی و اعتیاد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

سیدمرتضی حسینی شکوه، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)

سمانه حیدری، مرکز تحقیقات سوانح و مصدومیت، دانشگاه علوم پزشکی ایران

حمیدرضا خانکه، مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

فاطمه دوست محمدی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

محسن دولتی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

محمد سبزی خوشنامی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

محمد سورانی، دانشگاه علوم پزشکی قم

سید حسام سیدین، دانشگاه علوم پزشکی ایران

مسعود شریفی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

مسلم طاهری سودجانی، مرکز تحقیقات مدل‌سازی داده‌های سلامت، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

معصومه عباس آبادی، سازمان اورژانس کشور

شیرین عباسی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

زهرا عباسی دولت‌آبادی، دانشگاه علوم پزشکی تهران

فردین علی‌پور، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

مریم عباسی‌نژاد، دفتر سلامت روانی، اجتماعی و اعتیاد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

گلرخ عتیقه‌چیان، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

زهرا فلاحی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

مهرداد فرخی، مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
ژولیت رودینی، مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
محمد حسن لطفی، مرکز تحقیقات مدل‌سازی داده‌های سلامت، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد
پیرحسین کولیوند، رئیس سازمان اورژانس کشور

نادر مجیدی، مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
یزدان محسن‌زاده، مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
محسن محمدی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

پروانه محمودی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

محمد مسگرپور امیری، مرکز تحقیقات مدیریت سلامت، دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله (عج)

شاندیز مصلحی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

غلامرضا معصومی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

علی مهرابی توانا، مرکز تحقیقات مدیریت سلامت، دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله (عج)

سیده سمانه میراسماعیلی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

مهدی نصر اصفهانی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

علی نصیری، دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله (عج)

زهرا نوروزی، دانشگاه علوم پزشکی قم

سارا نوروزی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

محمد حسین یار محمدیان، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

علی اسدی، دفتر سلامت روانی، اجتماعی و اعتیاد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۹ مقدمه
۱۳ پیش‌گفتار
۱۷ فصل اول: مفاهیم پایه در اپیدمیولوژی بیماری‌های واگیر
۲۱ اصطلاحات رایج اپیدمیولوژی در مدیریت و کنترل بیماری‌های واگیر
۲۷ فصل دوم: تاریخچه بیماری کووید ۱۹ در ایران و جهان
۲۸ تاریخچه و روند گسترش بیماری کووید ۱۹ در جهان
۳۰ تاریخچه‌ی بیماری در ایران
۳۱ روند بیماری در ایران
۳۵ فصل سوم: راه‌های انتقال و روش‌های تشخیصی کووید ۱۹
۳۶ شیوه‌های انتقال کووید ۱۹
۳۹ تشخیص کووید ۱۹
۴۵ فصل چهارم: نظام مراقبت در کووید ۱۹
۴۶ نظام مراقبت
۵۵ فصل پنجم: اصول پیش‌گیری در کووید ۱۹
۵۸ بهداشت فردی
۵۹ بهداشت محیط خارج از منزل
۶۰ بهداشت محل کار
۶۱ بهداشت مواد غذایی
۶۸ فاصله‌گذاری اجتماعی
۶۹ قرنطینه خانگی
۷۵ فصل ششم: مدیریت سلامت محیط در کووید ۱۹
۷۹ رویکرد پیشگیرانه در بهداشت محیط
۸۱ مدیریت اجساد
۸۵ رفع آلودگی و گندزدایی خانه‌های آلوده
۸۶ اصول پاک‌سازی و گندزدایی محیط
۸۷ نظارت بر مدیریت زباله‌های مراقبت‌های بهداشتی

۹۰	آب، شبکه فاضلاب، بهداشت و مدیریت پسماند
۹۲	تهویه هوا
۹۴	محیط اجتماعی سالم
۱۰۱	فصل هفتم: ارزیابی خطر و تدوین سناریو
۱۰۲	ارزیابی خطر
۱۰۵	تحلیل خطر
۱۰۷	تدوین سناریو
۱۱۷	فصل هشتم: برنامه‌های آمادگی و پاسخ ملی برای مواجهه با رویدادهای بیولوژیک
۱۲۱	اهداف برنامه ملی آمادگی و پاسخ به رویدادهای بیولوژیک
۱۲۳	ارتباطات خطر و مشارکت محلی
۱۳۱	پشتیبانی عملیاتی و تدارکات
۱۳۲	ضمیمه ۱: سناریوهای انتقال کووید ۱۹ و اقدامات آمادگی و پاسخ
۱۴۰	ضمیمه ۲: توسعه و به‌روز کردن برنامه آمادگی در برابر پاندمی
۱۴۵	فصل نهم: برنامه‌ریزی مدیریتی آمادگی و پاسخ بیمارستان برای مواجهه با کووید ۱۹
۱۴۶	مدیریت سرمایه انسانی بیمارستانی برای مواجهه با کووید
۱۴۸	مدیریت بیماران بستری
۱۴۸	مدیریت کووید ۱۹ در بخش اورژانس
۱۵۰	راه‌اندازی نگاهتگاه‌ها
۱۵۰	مدیریت خدمات پاراکلینیک بیمارستانی
۱۵۲	مدیریت دارو و ملزومات مصرفی پزشکی
۱۵۳	تجهیزات حفاظت فردی و ملزومات ایمنی
۱۵۴	ملاحظات مدیریتی تأمین اکسیژن در کووید ۱۹
۱۵۵	مدیریت زیرساخت‌های بیمارستانی در کووید
۱۵۶	امنیت و انتظامات
۱۶۳	فصل دهم: تریاژ در بیماران کووید ۱۹
۱۷۱	الگوریتم تریاژ و ارجاع در کووید ۱۹
۱۷۲	معیارهای ارجاع بیماران به مراکز سطح سه
۱۷۹	فصل یازدهم: پروتکل‌های درمانی کووید ۱۹
۱۸۰	عوارض ناشی از بیماری
۱۸۳	اقدامات مراقبت و درمان در مرحله ابتدایی

۱۹۱	مدیریت مراقبت و درمان موارد بستری.....
۱۹۲	فاز ریوی شدید.....
۱۹۳	فاز بحرانی.....
۱۹۹	علایم هشدار دهنده جهت ارجاع به بیمارستان.....
۲۰۵	فصل دوازدهم: ساختار مدیریتی همه‌گیری‌ها.....
۲۰۷	کارکرد نظام سلامت در مدیریت همه‌گیری‌ها.....
۲۱۰	سامانه مدیریتی ستاد مدیریت بیماری کووید ۱۹.....
۲۱۳	فصل سیزدهم: سلامت روان و همه‌گیری کووید ۱۹.....
۲۲۴	سلامت روان جمعیت عمومی در همه‌گیری‌ها با تأکید بر کووید ۱۹.....
۲۲۷	خودکشی در دوران همه‌گیری کووید ۱۹ و پیش‌گیری از آن.....
۲۲۹	سلامت روان کودکان در همه‌گیری‌ها با تأکید بر کووید ۱۹.....
۲۳۱	سلامت روان زنان باردار در همه‌گیری‌ها با تأکید بر کووید ۱۹.....
۲۳۲	سلامت روان سالمندان در همه‌گیری‌ها با تأکید بر کووید ۱۹.....
۲۳۳	سلامت روان کادر بهداشت و درمان در همه‌گیری‌ها.....
۲۳۶	سلامت روان مبتلایان و بهبود یافتگان بیماری کووید ۱۹.....
۲۳۸	سلامت روان بازماندگان فوت شدگان بیماری کووید ۱۹.....
۲۴۰	سلامت روان کارکنان آرامستان‌ها.....
۲۴۹	فصل چهاردهم: بازیابی اجتماعی.....
۲۵۵	استراتژی‌های کلیدی بازیابی اجتماعی در مواجهه با پاندمی کووید.....
۲۶۱	تاب‌آوری جامعه.....
۲۶۷	فصل پانزدهم: اقتصاد سلامت و کووید ۱۹.....
۲۶۸	همه‌گیری کووید ۱۹ و اقتصاد کلان.....
۲۷۰	همه‌گیری کووید ۱۹ و اقتصاد خرد.....
۲۷۱	معیارهای کمی مرتبط با بار بیماری کووید ۱۹.....
۲۷۲	بار بیماری کووید ۱۹ از نظر میزان مرگ و میر.....
۲۷۳	معیارهای کیفی مرتبط با بار بیماری کووید ۱۹.....
۲۷۶	همه‌گیری کووید ۱۹ و بیمه‌های اجتماعی.....
۲۷۷	همه‌گیری کووید ۱۹ و ارزیابی اقتصادی.....
۲۸۹	فصل شانزدهم: مدیریت سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر در کووید ۱۹.....
۲۹۳	مردان.....

۲۹۴ زنان
۲۹۵ کودکان
۲۹۶ سالمندان
۲۹۷ افراد کم‌توان یا ناتوان (معلولین).
۲۹۸ افراد با بیماری‌های زمینه‌ای
۲۹۹ مهاجران، پناهندگان، حاشیه‌نشینان
۳۰۷ فصل هفدهم: ارتباطات خطر در مدیریت بیماری کووید ۱۹
۳۰۸ درک خطر
۳۱۰ چرخه ارتباطات در همه‌گیری کووید ۱۹
۳۱۳ اصول حیاتی ارتباطات خطر در همه‌گیری بیماری کووید ۱۹
۳۱۷ فصل هجدهم: مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در مدیریت جامع خطر همه‌گیری‌ها
۳۱۹ تاریخچه سازمان‌های مردم‌نهاد در جهان و ایران
۳۲۱ مروری بر متون انجام شده در جهان و ایران
۳۲۴ چالش‌های پیش روی سازمان‌های مردم‌نهاد
۳۲۶ سامان‌دهی و هدف‌مندی فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد

مقدمه

همواره همه‌گیری بیماری‌های عفونی یکی از بزرگ‌ترین دشمنان بشر در طول تاریخ بوده است. همه‌گیری‌های ایجاد شده توسط طاعون، وبا، آبله و سایر بیماری‌های عفونی، صدها میلیون نفر را در طول قرن‌های گذشته به کام مرگ فرستاده است. در یک قرن اخیر به تدریج با تغییر سبک زندگی مردم و البته پیشرفت‌های شگرف علمی در زمینه روش‌های پیش‌گیری و درمان بیماری‌های واگیر و مهم‌تر از همه اتخاذ تدابیر سلامت عمومی، الگوی شیوع بیماری‌ها در اغلب مناطق جهان دچار تغییر شد به نحوی که در دهه‌های اخیر، در بسیاری از جوامع بشری، بیماری‌های واگیر نگرانی عمده‌ای به شمار نمی‌آید.

هر چند جامعه جهانی در طول صد سال اخیر اقدامات مهم و تأثیرگذاری برای کنترل بیماری‌های واگیر انجام داده است ولی تاکنون به جز آبله، موفق به ریشه‌کنی جهانی سایر بیماری‌های عفونی نشده است زیرا همواره عوامل بیماری‌زا در سراسر کره زمین پراکنده بوده و شرایط زمینه‌ساز بروز و شیوع بیماری‌های واگیر مانند تعداد و تراکم جمعیت، پیرشدن جمعیت، مراودات تجاری و اجتماعی، فقر و بی‌عدالتی، توسعه یافته است. هنوز هم بیماری‌های عفونی دارای قابلیت ایجاد اپیدمی، به‌عنوان یک مشکل در سراسر جهان هستند و گهگاهی شاهد بروز و شیوع بیماری‌های بازپدید و نوپدید در گوشه کنار جهان هستیم. هر چند اغلب این بیماری‌ها تهدید بزرگی برای جامعه بشری به شمار نمی‌آمدند ولی شیوع نسبتاً گسترده چندین مورد بیماری واگیر در دو دهه گذشته در برخی مناطق جهان و اخیراً پاندمی کووید ۱۹ نشان داد که همه‌گیری بیماری‌های بازپدید یا نوپدید به‌خصوص بیماری‌های واگیر حاد تنفسی، یکی از نگرانی‌های اصلی بشر در دهه‌های آینده خواهد بود.

با شیوع و گسترش خیره‌کننده ویروس کووید ۱۹ در سراسر جهان، بسیاری از انگاره‌های سیاست‌مداران و دولت‌ها دچار تغییر اساسی شد؛ موفقیت نسبی برنامه‌های کنترل بیماری‌های واگیر در یک قرن اخیر، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سلامت و

توسعه، همواره یکی از دستاوردهای بزرگ دنیای مدرن و به‌ویژه در کشورهای پیشرفته محسوب می‌شد. با این حال پس از شیوع کووید ۱۹ اغلب کشورهای جهان دچار خسارات اقتصادی، روانی، اجتماعی و آسیب‌های جانی زیادی شدند و حجم این خسارات در کشورهای پیشرفته با وجود برخورداری از منابع عظیم مادی و نیز استقرار سیستم‌های بهداشتی پیشرفته خارج از تصور بود.

علی‌رغم تلاش‌های گسترده برای تولید داروهای مؤثر بر کووید ۱۹، همانند اغلب بیماری‌های ویروسی، تاکنون درمان داروئی قطعی برای غلبه بر این بیماری کشف نشده است و اقدامات مرتبط با بهداشت عمومی، مؤثرترین و ارزان‌ترین راه مبارزه با آن می‌باشد. با این حال علی‌رغم اتخاذ تدابیر سخت‌گیرانه بهداشت در بسیاری از کشورهای جهان، به دلایلی از جمله قابلیت سرایت بسیار بالا، مشارکت ناکافی برخی از مردم در اجرای برنامه‌های پیش‌گیری و کنترل بیماری، تاکنون موفقیت چشم‌گیری در کنترل این بیماری حاصل نشده است و همه امیدها به واکسیناسیون گسترده مردم معطوف می‌باشد.

کشور ما نیز همانند سایر کشورهای دنیا با مشکلات و چالش‌های جدی در زمینه مدیریت همه‌گیری کووید ۱۹ به‌خصوص در ماه‌های ابتدایی شیوع مواجه بود. کمبود کیت‌های تشخیصی، کمبود برخی داروها و تجهیزات تنفسی، محدود بودن تخت‌های ویژه، خستگی و بعضاً کمبود کارکنان تخصصی در مراکز بهداشتی - درمانی از جمله مشکلات شایع در ایران و اغلب کشورها بود. علاوه بر همه این سختی‌ها، نظام سلامت کشور به دلیل شدیدترین و ناجوانمردانه‌ترین تحریم‌های بین‌المللی و محدودیت منابع مالی، تحت فشار مضاعف شدیدی قرار گرفت. به جرأت می‌توان گفت در هیچ برهه‌ای از تاریخ، نظام سلامت کشور با چنین تنگناهایی مواجه نبوده است. با این حال باعث افتخار است که کارکنان ایثارگر نظام سلامت در همه سطوح مدیریتی، پشتیبانی و دانشگاهی و به‌خصوص همکاران ما در مراکز بهداشتی و درمانی، با وجود همه ناملایمات، محدودیت‌ها و دشواری‌ها با تقدیم صدها شهید تاکنون در این آزمون سربلند بوده‌اند. یکی تجارب بی‌نظیر ایران در مدیریت همه‌گیری کووید ۱۹، فعال‌سازی و احیای بسیاری از ظرفیت‌های مغفول داخلی در حوزه‌های مختلف تحقیق و توسعه شامل تولید داروها، کیت‌های تشخیصی، انواع تجهیزات پیشرفته پزشکی، تجهیزات حفاظت فردی و مهم‌تر از همه تولید واکسن می‌باشد. در حال حاضر نه تنها کشور ما در زمینه بسیاری از داروها و تجهیزات پیشرفته پزشکی، نیازی به

واردات از خارج از کشور ندارد بلکه بخشی از تولیدات خود را به خارج از کشور صادر می‌کند و انشالله به زودی یکی از قطب‌های مهم تولید واکسن در جهان خواهد بود. اکنون برنامه‌ها و اقدامات نظام سلامت کشور در حوزه مدیریت همه‌گیری کووید ۱۹، با تکیه بر توانمندی‌های داخلی و نیز تجارب موفق کشور در کنترل بیماری‌های واگیر همانند سرخک، فلج اطفال و... به‌عنوان یک الگوی موفق در کنترل این بیماری مطرح است. امید است در کنار همه اقدامات انجام شده به زودی با گسترده شدن واکسیناسیون عمومی شاهد به ثمر نشستن تلاش‌های شبانه‌روزی کارکنان، پژوهشگران و مدیران نظام سلامت و غلبه بر این بیماری منحوس باشیم. تولید شواهد علمی و تألیف کتب مرتبط نقش بسیار مهمی در ثبت تجارب ملی و بین‌المللی و مدیریت مؤثر و علمی این پاندمی و سایر رویدادهای بیولوژیک دارد. لذا ضمن تشکر از پدیدآورندگان این اثر علمی با ارزش امیدوارم جامعه علمی کشور هر چه بیشتر در سیاست‌گذاری و مدیریت نظام سلامت مشارکت نمایند.

دکتر سعید نمکی

وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

با گزارش اولین مورد بیماری کووید ۱۹ در دسامبر ۲۰۱۹ از شهر ووهان چین، سیاستمداران و سازمان‌های جهانی هرگز انتظار گسترش سریع و پیامدهای وسیع و چندجانبه اقتصادی، سلامتی و اجتماعی آن را نداشتند. با وجودی که از سال‌های قبل و براساس تجربیات قبلی، بروز همه‌گیری بیماری‌های بازپدید و نوپدید و حوادث طبیعی از اولویت‌های نظام سلامت در کلیه کشورها بوده است و علاوه بر این، پیشرفت‌های قابل قبولی در نظام مراقبت از بیماری‌ها صورت گرفته است، باز هم گسترش بیماری کووید ۱۹ با سرعت غیر قابل تصور خود توانست موجب غافل‌گیری سیستم‌های سلامت و دولت‌ها در سراسر جهان شود. در این میان ناشناخته بودن عامل، نحوه انتقال، روش‌های کنترل و درمان قطعی بیماری توانست سرعت عکس‌العمل مناسب نسبت به آن را کم کرده و موجب ایجاد خسارت‌های بسیار و متنوع شود. خسارت‌های بهداشتی، اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و روان‌شناختی تنها بخشی از خسارت‌های ناشی از بیماری بر بدنه ساختارهای اجتماعی و جوامع مدنی است. با این وجود در برهه زمانی حاضر، تلفات جانی و ترس عمومی ایجاد شده، مهم‌ترین پیامدهای بیماری است که همه ساکنان کره زمین را در بر گرفته است.

کرونا ویروس نوع جدید، متعلق به خانواده بزرگی از ویروس‌ها هستند که باعث ایجاد علائم بیماری مشابه سرماخوردگی تا بیماری‌های شدید تنفسی به صورت پنومونی می‌شوند و این نوع، پیش از این در انسان دیده نشده بود. پس از همه‌گیری بیماری و درگیری تقریباً همه کشورها، نظام سلامت در مقابله با این پاندمی اقدامات متعددی در جهت تشخیص سریع بیماران، توسعه ظرفیت تشخیص و بستری و خصوصاً ظرفیت بخش‌های مراقبت ویژه و توانمندسازی نظام ارایه خدمات برای برخورد با بیماران حاد تنفسی را در دستور کار خود قرار دادند. علاوه بر این تأمین تجهیزات و وسایل پزشکی از قبیل ونتیلاتور و اصلاح شیوه زندگی جامعه از دیگر پیشنهادات این حوزه در مدیریت این بحران جهانی بود.

بدون تردید پاندمی کووید ۱۹ به عنوان یک رویداد بیولوژیک آخرین تهدید جامعه جهانی نبوده و لازم است ضمن تلاش برای مدیریت مؤثر این بیماری در سراسر جهان با استفاده از درس آموخته‌های این بیماری در جهت توسعه آمادگی نظام سلامت و افزایش تاب‌آوری و ظرفیت پاسخ تلاش نمود.

در ۲۹ بهمن ۱۳۹۸، ایران نیز شناسایی دو مورد مرگ ناشی از ویروس کرونا در شهر قم را تأیید کرد. از آن پس این بیماری به سرعت در شهر تهران و سایر شهرهای ایران منتشر شد. دوره انتشار این بیماری در ایران نیز همانند چین با تعطیلات سال نو ایرانی و جابه‌جایی جمعیتی از شهرهای آلوده به ویروس مانند تهران و قم به سایر نقاط کشور همراه شد. گسترش بیماری در ایران از اسفند سال ۹۸ تاکنون همراه با تغییرات متعددی بود که معرف مسیر تکاملی مدیریت اپیدمی‌ها در نظام سلامت بوده و منجر به کسب تجارب بسیار با ارزشی گردید.

در این مدت، اقدامات متعددی در راستای تشخیص زودهنگام بیماری، درمان، بستری و نجات بیماران، پیگیری و مدیریت تماس‌ها و تهیه و تدوین گایدلاین‌ها و پروتکل‌ها به روز و علمی توسط کمیته علمی صورت گرفت.

شکل‌گیری ستاد ملی مبارزه با بیماری کرونا و سیاست‌گذاری متمرکز و انجام مداخلات ملی متعدد مبتنی بر تجارب ملی و بین‌المللی و استفاده از تمام ظرفیت‌های ملی علی‌رغم مشکلات و چالش‌های متعدد منجر به توسعه در ابعاد مختلف حوزه سلامت گردید. جلب مشارکت مردم از طریق طرح شهید سلیمانی و مدیریت محله محور بیماری با رویکرد پیش‌گیری، تشخیص به موقع و فعال، مدیریت تماس‌ها و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر از تجارب موفق ملی بود که می‌تواند الگویی برای سایر کشورها نیز باشد.

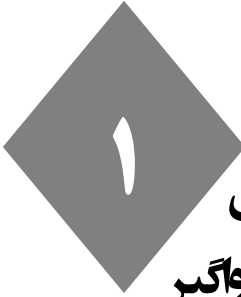
مدیریت جامع خطرات ناشی از رویدادهای بیولوژیک نیاز به اتخاذ رویکردی سیستماتیک و براساس روش‌های علمی و با مشارکت نخبگان این حوزه تخصصی دارد. براساس اصول علمی به منظور انجام این مهم ضمن لزوم توجه به ساختار مدیریت خطر در نظام سلامت که خود قسمتی از ساختار مدیریت خطر ملی می‌باشد لازم است با انجام ارزیابی مداوم خطر با توجه به شرایط سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشور، ضمن پیش‌بینی روند بیماری و استخراج سناریوهای محتمل، با توسعه و تقویت نظام مراقبت بیماری‌ها و سامانه ملی هشدار اولیه امکان تشخیص و رصد به موقع وقایع بیولوژیک را فراهم نمود.

تدوین برنامه جامع پاسخ عملیاتی و برنامه پاسخ سریع مبتنی بر ارزیابی مداوم خطر، تدوین و اجرای مداخلات ملی به منظور پیش‌گیری، کاهش اثرات ناشی از اپیدمی / پاندمی (تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم) و برنامه‌ریزی به منظور بازیابی و بازتوانی جامعه پس از فروکش کردن امواج بیماری از ضروریات این برنامه جامع ملی می‌باشد. این چرخه جامع مدیریت خطر لازم است به‌طور مداوم ادامه داشته و با استفاده از درس آموخته‌های کسب شده در سطح ملی و بین‌المللی به‌طور دایم ارزیابی و بازبینی گردد.

کلیه شواهد علمی موجود معرف آن است که مدیریت این پاندمی در سطح کلان وابسته به عملکرد کلیه دولت‌ها در سراسر جهان می‌باشد و بدون مشارکت و حمایت‌های گسترده بین‌المللی امکان ریشه‌کن کردن این بیماری وجود ندارد. لذا تدوین و جمع‌آوری تجارب و درس آموخته‌های ملی و اشتراک تجارب بین‌المللی از روش‌های مؤثر برای بهبود تاب‌آوری در عرصه مدیریت رویدادهای بیولوژیک می‌باشد.

مجموعه حاضر که با مشارکت تعداد زیادی از متخصصین مدیریت خطر حوادث و بلایا، اپیدمیولوژی، بیماری عفونی و اعضای محترم هیئت‌ممتحنه و ارزشیابی سلامت در بلایا و فوریت‌ها تدوین شده است تلاشی است برای معرفی فرایند علمی مدیریت جامع رویدادهای بیولوژیک در نظام سلامت که مبتنی بر تجارب ملی و بین‌المللی گردآوری شده است. امید است با استفاده از این کتاب و سایر مستندات علمی موجود گامی مؤثر در جهت مدیریت رویدادهای بیولوژیک و پیامدهای ناشی از آنها برداشته شود.

دکتر حمیدرضا خانکه سرپرست نویسندگان

مفاهیم پایه در اپیدمیولوژی بیماری‌های واگیر

دکتر محمد حسن لطفی، دکتر مسلم طاهری سودجانی

اهداف یادگیری

- پس از مطالعه این فصل، انتظار می‌رود فراگیر بتواند:
۱. بیماری‌های نوپدید و باز پدید را تشریح نماید.
 ۲. انواع همه‌گیری را تشریح نماید.
 ۳. سیر طبیعی بیماری‌های واگیر را تشریح نماید.
 ۴. واژه‌های رایج در همه‌گیری بیماری‌های واگیر را تشریح نماید.

تعاریف

بیماری واگیر

بیماری‌های واگیر به بیماری‌هایی که در اثر آلودگی با عوامل واگیر میکروسکوپی که از راه‌های مختلف به انسان سرایت کرده و با تکثیر یا ترشح سموم به روند نظام طبیعی و سالم اندام‌های بدن انسان و حیوانات آسیب می‌رساند گفته می‌شود.

این عوامل بیماری‌زا می‌توانند از دسته باکتری‌ها، قارچ‌ها و یا ویروس‌ها و انگل‌ها باشند. تا قبل از ظهور ویروس کووید ۱۹ نیز بیماری‌های واگیردار جز مشکلات بهداشتی بسیاری از کشورهای دنیا و حتی کشورهای پیشرفته بود. همه‌گیری سارس، بیماری‌های چون آنفلوآنزای H1N1، برگشت بیماری سل، HIV و مقاومت به آنتی‌بیوتیک‌ها جزء این دسته از مشکلات بهداشتی بودند.